

UCHWAŁA

składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego

Dnia 26 października 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Dariusz Zawistowski (przewodniczący)
SSN Dariusz Dończyk (sprawozdawca)
SSN Jacek Gudowski
SSN Grzegorz Misiurek
SSN Henryk Pietrkowski
SSN Agnieszka Piotrowska
SSN Karol Weitz

Protokolant Iwona Budzik

w sprawie z powództwa D. i Wspólnicy sp.j. w Ł.
przeciwko M.S.
o zapłatę,
po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym
w dniu 26 października 2016 r.
przy udziale prokuratora Prokuratury Krajowej Henryki Gajdy-Kwapień,
zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Apelacyjny w [...] postanowieniem z dnia 5 listopada 2015 r., sygn. akt V ACz .../15,
przekazanego przez Sąd Najwyższy
postanowieniem z dnia 23 marca 2016 r., sygn. akt III CZP 110/15,
do rozstrzygnięcia składowi powiększonemu tego Sądu

"Czy po skierowaniu sprawy do postępowania upominawczego wobec braku podstaw do wydania nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym sąd wzywa stronę powodową, w trybie art. 130 § 1 k.p.c., do uiszczenia pozostałej 3/4 opłaty od pozwu pod rygorem jego zwrotu albo prowadzi sprawę bez wstrzymania biegu postępowania, a o obowiązku uiszczenia tej opłaty orzeka, stosownie do art. 130³ § 2 k.p.c., w orzeczeniu kończącym sprawę w instancji?"

podjął uchwałę:

**W razie stwierdzenia braku podstaw do wydania nakazu
zapłaty w postępowaniu nakazowym sąd wzywa powoda - także**

gdy jest reprezentowany przez adwokata, radcę prawnego lub rzeczownika patentowego - do uiszczenia pozostałej części opłaty od pozwu w terminie tygodniowym pod rygorem jego zwrotu.

UZASADNIENIE

Powódka D. i Wspólnicy sp.j. w Ł. wniosła pozew o zapłatę przeciwko pozwanemu M.S., w którym zawarła wniosek o wydanie nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym. Od pozwu została uiszczona opłata w wysokości $\frac{1}{4}$ części opłaty stosunkowej, obliczonej od wskazanej w pozwie wartości przedmiotu sporu. Przewodniczący w Sądzie Okręgowym w [...] w zarządzeniu z dnia 30 kwietnia 2015 r. stwierdził brak podstaw do rozpoznania sprawy w postępowaniu nakazowym i przekazał sprawę do rozpoznania w postępowaniu upominawczym. Zarządzeniem z dnia 14 lipca 2015 r., po wcześniejszym rozstrzygnięciu zażalenia powódki na wymiar opłaty, zobowiązano ją do uiszczenia reszty brakującej opłaty od pozwu w terminie tygodniowym pod rygorem zwrotu pozwu. Zarządzeniem z dnia 4 września 2015 r. Przewodniczący - na podstawie art. 130 § 2 k.p.c. w zw. z art. 8 ust. 1 ustawy z 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (jedn. tekst: Dz.U. z 2014 r., poz. 1025 ze zm. - dalej: „u.k.s.c.”) - zwrócił pozew wobec nieuiszczenia przez powódkę brakującej części opłaty od pozwu.

Zarządzenie o zwrocie pozwu zostało zaskarżone zażaleniem przez powódkę. Zarzuciła, że powstanie obowiązku uiszczenia opłaty uzupełniającej z powodu stwierdzenia braku podstaw do wydania nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym i skierowania sprawy do rozpoznania w innym postępowaniu nie może stanowić podstawy do dokonania zwrotu pozwu, gdyż sprawie został nadany bieg.

Przy rozpoznawaniu zażalenia powstało zagadnienie prawne budzące poważne wątpliwości, które zostało przedstawione Sądowi Najwyższemu przez Sąd Apelacyjny w [...] w postanowieniu z dnia 5 listopada 2015 r. Postanowieniem z dnia 23 marca 2016 r. Sąd Najwyższy przekazał to zagadnienie do rozstrzygnięcia powiększonemu składowi Sądu Najwyższego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zgodnie z art. 126² § 1 k.p.c., sąd nie podejmie żadnej czynności na skutek pisma, od którego nie została uiszczona należna opłata, natomiast art. 10 u.k.s.c.

stanowi, że opłatę od pisma, w tym także od pozwu, należy uiścić przy wniesieniu do sądu pisma podlegającego opłacie. Przepis art. 19 u.k.s.c. reguluje wysokość opłat ułamkowych, w tym od pozwu w postępowaniu nakazowym, od którego należy uiścić czwartą część opłaty (art. 19 pkt 2 u.k.s.c.). Kodeks postępowania cywilnego ani ustawa o kosztach sądowych w sprawach cywilnych nie zawierają przepisu dotyczącego obowiązku uiszczenia opłaty uzupełniającej od pozwu w razie stwierdzenia przez sąd braku podstaw do wydania nakazu zapłaty, mimo zawarcia w pozwie wniosku o wydanie nakazu zapłaty, gdy sprawa podlega dalszemu rozpoznaniu w postępowaniu zwykłym lub w postępowaniu upominawczym. Nie budzi wątpliwości w orzecznictwie oraz w piśmiennictwie, że w takim przypadku, w związku z art. 126² § 1 k.p.c., powstaje obowiązek powoda uiszczenia opłaty uzupełniającej (reszty nieuiszczonej opłaty) od pozwu. Wątpliwości budzi jednak, na jakiej podstawie prawnej powód powinien zostać wezwany do zapłaty brakującej części opłaty od pozwu oraz - co się z tym wiąże - jakie są konsekwencje procesowe niewykonania przez powoda tego obowiązku w terminie.

W orzecznictwie oraz w doktrynie zarysowały się dwa dominujące stanowiska odnośnie do mechanizmu usuwania braku fiskalnego pozwu w razie stwierdzenia przez sąd przeszkód do wydania nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym. Zgodnie z jednym, zasadne jest stosowanie art. 130³ § 2 k.p.c. W razie więc bezskutecznego upływu terminu sąd powinien prowadzić sprawę bez wstrzymywania biegu postępowania, a o obowiązku uiszczenia opłaty orzec w orzeczeniu kończącym sprawę w instancji. W wyroku Sądu Najwyższego z dnia 10 maja 2012 r., IV CSK 503/11 (nie publ.) wskazano, że art. 130³ § 2 k.p.c. reguluje sytuacje, w których obowiązek uiszczenia lub uzupełnienia opłaty powstał na skutek rozszerzenia lub innej zmiany powództwa z innych przyczyn niż wymienione w § 1 albo po wysłaniu odpisu pisma innym stronom. Inną przyczyną uzasadniającą wezwanie powoda do uiszczenia brakującej opłaty od pozwu na podstawie art. 130³ § 2 k.p.c. jest stwierdzenie braku podstaw do wydania nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym, w następstwie czego sprawa podlegałaby rozpoznaniu w postępowaniu zwykłym lub upominawczym.

Zewnętrznym wyrazem takiej oceny są zarządzenia przewodniczącego sądu pierwszej instancji o doręczeniu odpisu pozwu pozwanemu i wyznaczeniu rozprawy, ewentualnie o skierowaniu sprawy na posiedzenie niejawne oraz odpowiedniej treści zarządzenie wzywające powoda do uiszczenia brakującej części opłaty od pozwu. Wykładnia logiczno-językowa uzasadnia wniosek, że wyznaczenie przez przewodniczącego rozprawy jest bezpośrednim (automatycznym) następstwem stwierdzenia braku podstaw do wydania nakazu zapłaty. Potwierdza to także art. 486 § 2 k.p.c., dotyczący spraw wymienionych w art. 485 § 2a k.p.c., zgodnie z którym sąd wydaje nakaz zapłaty, a w razie braku podstaw do jego wydania przewodniczący wyznacza rozprawę albo posiedzenie niejawne nie później niż przed upływem dwóch miesięcy od dnia wniesienia pozwu albo od dnia uzupełnienia braków pozwu. Za zastosowaniem art. 130³ § 2 k.p.c. przemawia także to, że po opłaceniu pozwu zawierającego wniosek o jego rozpoznanie w postępowaniu nakazowym następuje nadanie sprawie biegu w tym sensie, iż następuje merytoryczna ocena istnienia podstaw do wydania nakazu zapłaty, której efektem jest wydanie przez sąd nakazu zapłaty albo stwierdzenie braku podstaw do jego wydania. Istotny jest także wzgląd na regulację przewidzianą w art. 505⁷ k.p.c., który w postępowaniu uproszczonym wprost wyłącza zastosowanie art. 130³ § 2 k.p.c., jeżeli sąd uzna, że sprawa jest szczególnie zawiła lub jej rozstrzygnięcie wymaga wiadomości specjalnych, a w konsekwencji sprawa jest rozpoznawana w dalszym ciągu z pominięciem przepisów o postępowaniu uproszczonym. W podobnej sytuacji, która powstaje w następstwie stwierdzenia przez sąd braku podstaw do wydania nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym, ustawodawca nie przewidział takiej samej normy.

Wskazywane są jednak argumenty przemawiające przeciwko możliwości zastosowania w omawianej sytuacji mechanizmu usuwania braku fiskalnego pozwu przewidzianego w art. 130³ § 2 k.p.c. Przepis ten powinien mieć zastosowanie do braku, który nie istniał na etapie dekretacji pozwu, lecz powstał później, tj. po doręczeniu pozwu pozwanemu, na etapie, w którym między stronami zawiśł już spór. Przeciwno zastosowaniu mechanizmu przewidzianego w wymienionym przepisie przemawia także jego wykładnia gramatyczna; sformułowanie „z innych przyczyn niż wymienione w § 1” zostało wydzielone przecinkami, co sugeruje potraktowanie go jako wtrącenia, stanowiącego rozwinięcie poprzedniego

zwrotu „innej zmiany żądania”. Gdyby ustawodawcy chodziło o każdy obowiązek, który powstał z innych przyczyn niż wymienione w § 1, to wystarczyłoby we wskazanym § 2 umieścić tylko jeden zwrot: „z innych przyczyn niż wymienione w § 1”, z pominięciem poprzedzających go innych przyczyn, w których ma nastąpić zastosowanie regulacji zawartej w art. 130³ § 2 k.p.c. Wskazuje się przy tym na przejrzystą redakcję art. 20 (w szczególności ustępu 2) poprzednio obowiązującej ustawy z dnia 13 czerwca 1967 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (jedn. tekst: Dz.U. z 2002 r. Nr 9, poz. 88 ze zm. - dalej: „u.k.s.c. z 1967 r.”).

Funkcją opłat sądowych jest nie tylko zagwarantowanie przychodów na rzecz Skarbu Państwa, ale również ustanowienie pewnej bariery finansowej przeciwko pochopnemu wytaczaniu powództw. Z tej perspektywy rozpoznanie sprawy sądowej powinno być poprzedzone należytym opłaceniem pisma inicjującego postępowanie sądowe, czego nie zapewnia zastosowanie mechanizmu usuwania braku fiskalnego przewidzianego w art. 130³ § 2 k.p.c., który ma zastosowanie po nadaniu sprawie biegu. Sama odmowa wydania nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym - polegająca na stwierdzeniu negatywnych przesłanek jego wydania - nie powinna być traktowana jako nadanie sprawie biegu. Dopiero wyznaczenie rozprawy albo posiedzenia niejawnego związanego z zakwalifikowaniem sprawy do postępowania upominawczego może być potraktowane jako czynność polegająca na nadaniu sprawie biegu, co jednak może się odnosić do pozwu, który nie zawierał braków formalnych i fiskalnych, lub do pozwu, którego braki formalne i fiskalne zostały usunięte na podstawie art. 130 § 1 k.p.c. Oznaczałoby to, że nadanie biegu sprawie powinno być łączone dopiero z zakończeniem wstępnej fazy dekretacji pozwu, jaką jest zarządzenie i dokonanie doręczenia odpisu pozwu pozwanemu (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 8 sierpnia 2001 r., III CZP 41/01, OSNC 2002 nr 2, poz. 19).

Ze względu na publicznoprawny charakter daniny, jaką jest opłata sądowa od pozwu, o jej wysokości powinna decydować obiektywna ocena przesłanek rozpoznania sprawy w postępowaniu odrębnym, a nie wola czy wręcz decyzja powoda. Powód, nieskrępowany kontrolą fiskalną (ze skutkiem zwrotu pozwu), mógłby w dowolnej sprawie składać wniosek o rozpoznanie sprawy w postępowaniu nakazowym, co prowadziłoby automatycznie do obniżenia opłaty

sądowej w stosunku do poziomu wartości wymaganej na zasadach ogólnych. Poza tym takie odroczenie obowiązku uiszczenia pełnej opłaty od pozwu do czasu wydania orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie w razie korzystnego dla powoda rozstrzygnięcia przerzucałoby ten obowiązek fiskalny na pozwanego, mimo niewydania nakazu zapłaty.

Podnosi się również, że sprawa - mimo niewydania nakazu zapłaty - byłaby w dalszym ciągu rozpoznawana w postępowaniu zwykłym, co może pozostawać w sprzeczności z wolą samego powoda, który wnosząc sprawę w postępowaniu nakazowym, liczy nie tylko na to, że zostanie wydany nakaz zapłaty, ale także - w razie jego wydania - że sprawa będzie podlegała dalszemu rozpoznaniu z zastosowaniem szczególnych reguł postępowania odrębnego, tj. z wyłączeniem możliwości wniesienia przez pozwanego powództwa wzajemnego (art. 493 § 4 k.p.c.), z ograniczeniem możliwości podniesienia przez pozwanego zarzutu potrącenia (art. 493 § 3 k.p.c.) oraz z wyłączeniem możliwości zmian podmiotowych (art. 495 § 4 k.p.c.). W razie stwierdzenia braku podstaw do wydania nakazu zapłaty, powód nie musi być zainteresowany prowadzeniem sporu sądowego według zasad ogólnych.

Według innego stanowiska, sąd po stwierdzeniu braku podstaw do wydania nakazu zapłaty, powinien wezwać powoda do uzupełnienia brakującej części opłaty sądowej na zasadach ogólnych, tj. na podstawie art. 130 § 1 k.p.c. ze skutkiem zwrotu pozwu w przypadku nieuiszczenia należnej (w całości) opłaty. Jeżeli powód jest reprezentowany w sprawie przez adwokata, radcę prawnego lub rzecznika patentowego, ma zastosowanie art. 130² § 1 k.p.c.; w takim przypadku pozew podlegałby zwrotowi bez wezwania do uiszczenia opłaty, jeżeli pismo podlega opłacie w wysokości stałej lub stosunkowej obliczonej od wskazanej przez stronę wartości przedmiotu sporu. To stanowisko, opiera się na założeniu, że brak opłaty sądowej istniał od początku, a tylko niezasadny wniosek powoda miał ten brak wyeliminować (por. uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z dnia 12 lutego 2009 r., III CZP 143/08, OSNC 2009, nr 12, poz. 164). Było ono zajmowane także wcześniej, przed zasadniczą zmianą modelu postępowania nakazowego oraz w czasie obowiązywania ustawy z dnia 13 czerwca 1967 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (por. uzasadnienie uchwał Sądu Najwyższego

z dnia 13 sierpnia 1969 r., III PZP 21/69, OSNCP 1970 nr 2, poz. 26 oraz z dnia 8 sierpnia 2001 r., III CZP 41/01). Możliwe jest też przyjęcie, że brak fiskalny pozwu nie istniał w chwili wnoszenia pozwu, ale powstał następnie, na etapie wstępnej kontroli pozwu, przed jego doręczeniem stronie pozwanej. W tej sytuacji nienależyte opłacenie pisma wynikało z niewłaściwej kwalifikacji sprawy przez powoda.

W doktrynie pojawia się jeszcze jedno stanowisko, według którego w razie stwierdzenia przez sąd przeszkód do wydania nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym, należy stosować art. 130³ § 1 k.p.c. przez analogię.

Należy również uwzględnić - na co zwrócono uwagę w uzasadnieniu postanowienia przedstawiającego zagadnienie prawne - przepis art. 505³⁷ § 1 k.p.c., przewidujący nowy mechanizm usuwania braku fiskalnego pozwu po stwierdzeniu przez sąd braku podstaw do wydania nakazu zapłaty w elektronicznym postępowaniu upominawczym. Od pozwu złożonego w tym postępowaniu pobiera się, zgodnie z art. 19 ust. 2 pkt 2 u.k.s.c. - tak jak od pozwu w postępowaniu nakazowym - czwartą część opłaty. W elektronicznym postępowaniu upominawczym w sposób szczególny uregulowano termin uiszczenia uzupełniającej opłaty od pozwu w razie stwierdzenia przez sąd braku podstaw do wydania nakazu zapłaty oraz skutki zaniechania wykonania tego obowiązku przez powoda, zgodnie z art. 505³⁷ § 1 k.p.c., w razie braku podstaw do wydania nakazu zapłaty (art. 505³³ § 1 k.p.c.), przewodniczący wzywa powoda do uiszczenia opłaty uzupełniającej od pozwu w terminie dwutygodniowym od dnia doręczenia wezwania pod rygorem umorzenia postępowania. W razie nieusunięcia tego braku, sąd umarza postępowanie. To rozwiązanie, pojawiło się w kodeksie w 2013 r., po wejściu w życie ustawy z dnia 10 maja 2013 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2013 r., poz. 654), powinno być uwzględniane, gdyż wskazuje kierunek zmian dokonywanych przez ustawodawcę zmierzającego do zachowania obowiązku fiskalnego nałożonego w pełnym zakresie na powoda.

Rozbieżność wypowiedzi Sądu Najwyższego co do wyboru odpowiedniego mechanizmu usuwania braku fiskalnego pozwu po stwierdzeniu przez sąd braku podstaw do wydania nakazu zapłaty wynika z kontrowersji,

czy czynność sądu polegająca na stwierdzeniu braku podstaw do wydania nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym następuje już po nadaniu sprawie biegu, czy też następuje jeszcze przed tą czynnością, gdyż mieści się w procedurze dekretacji pozwu - obejmującej badanie warunków formalnych i fiskalnych pozwu - dokonywanej z udziałem sądu. Przyjmuje się, że zwrot pozwu z powodu nieusunięcia jego braków formalnych lub fiskalnych nie jest możliwy po nadaniu mu biegu przez przewodniczącego (por. m.in. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 19 października 1988 r., I CZ 111/88, nie publ.). W orzecznictwie Sądu Najwyższego nie ma zgodności co do tego, jak należy rozumieć pojęcie „nadanie sprawie biegu”, a w szczególności czy następuje to z chwilą doręczenia odpisu pozwu pozwanemu, czy już z chwilą skierowania sprawy do rozpoznania przez sąd na odpowiednim posiedzeniu (por. postanowienia z dnia 22 sierpnia 1974 r., II CZ 133/74, „Biuletyn SN” 1974, nr 19, poz. 179, z dnia 4 lipca 1989 r., I CZ 167/89, nie publ. i z dnia 19 października 1988 r., I CZ 111/88). Mimo tej niejednolitości stanowisk, czynność sądu polegająca na ocenie istnienia podstaw do wydania nakazu zapłaty nie może być zaliczona do czynności mieszczącej się w procedurze badania braków formalnych i fiskalnych pozwu przed nadaniem sprawie biegu. Do nadania sprawie biegu dochodzi bowiem z pewnością wtedy, gdy sąd na posiedzeniu dokonuje oceny merytorycznej sprawy, chociażby przed doręčeniem odpisu pozwu.

Zgodnie z art. 201 § 1 k.p.c., przewodniczący bada, w jakim trybie sprawa powinna być rozpoznawana oraz czy podlega rozpoznaniu według przepisów o postępowaniu odrębnym, i wydaje odpowiednie zarządzenia. Niewątpliwie w przepisie tym chodzi o kwestie formalne, nieobejmujące orzekania o udzieleniu lub odmowie udzielenia żądanej przez powoda ochrony prawnej. Do zadań przewodniczącego określonych tym przepisem nie należy też ocena braku podstaw do wydania nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym, co jest wyłączną kompetencją sądu, który rozpoznaje sprawę w postępowaniu nakazowym na posiedzeniu niejawnym na pisemny wniosek zawarty w pozwie (art. 484¹ § 2 i 3 k.p.c.). Badanie przez sąd istnienia podstaw do wydania nakazu zapłaty nie ogranicza się do kwestii formalnych obejmujących sprawdzenie zawarcia w pozwie wniosku o rozpoznanie sprawy w postępowaniu nakazowym, oceny rodzaju roszczenia dochodzonego przez powoda oraz dokumentów załączonych

do pozwu pod kątem wymagań formalnych przewidzianych w ustawie (art. 485 § 1 pkt 1-4, § 2, 2a i 3 k.p.c.).

Sąd musi ocenić także, czy dokumenty te udowadniają okoliczności uzasadniające - zdaniem powoda - żądanie pozwu oraz czy przedstawione w pozwie okoliczności, jeżeli nawet znajdują potwierdzenie w załączonych do pozwu dokumentach, usprawiedliwiają zgłoszone żądanie według właściwych przepisów prawa materialnego. Badanie istnienia podstaw do wydania nakazu zapłaty mieści więc w sobie zarówno ocenę przedstawionego materiału dowodowego, jak również ocenę prawną stanu faktycznego wynikającego z tego materiału, dokumenty bowiem mogą wykazywać okoliczności przedstawione w pozwie, ale ich ocena prawna nie zawsze musi uzasadniać żądanie zawarte w pozwie. Badanie przez sąd podstaw do wydania nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym wykracza więc poza kwestie formalne badane przed nadaniem sprawie biegu. Wprawdzie negatywna ocena sądu o braku podstaw do wydania nakazu zapłaty nie wiąże sądu podczas dalszego rozpoznania sprawy, oznacza jednak zarazem odmowę udzielenia powodowi ochrony prawnej przez wydanie nakazu zapłaty ze szczególnymi konsekwencjami procesowymi z tego wynikającymi.

O tym, że czynność sądu polegająca na ocenie istnienia (nieistnienia) podstaw do wydania nakazu zapłaty nie ma charakteru jedynie formalnego, przekonuje także uzasadnienie projektu (druk Sejmu III kadencji nr 1202) ustawy z dnia 24 maja 2000 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego, ustawy o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów, o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz ustawy o komornikach sądowych i egzekucji (Dz.U. z 2000 r. Nr 48, poz. 554), mocą której znowelizowano przepisy regulujące postępowanie nakazowe nadając im treść w zasadniczej części nadal obowiązującą. Poza tym w przeszłości ustawodawca dostrzegał, że stwierdzenie przez sąd braku podstaw do wydania nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym nie jest czynnością polegającą jedynie na sprawdzeniu kwestii formalnych przed nadaniem sprawie biegu. Do dnia 20 czerwca 1967 r. obowiązywała ustawa z dnia 30 grudnia 1950 r. - Przepisy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (jedn. tekst: Dz.U. z 1961 r. Nr 10, poz. 57 - dalej: „p.k.s.s.c. z 1950 r.”). Artykuł 14 ust. 1 i 2 tej ustawy stanowił odpowiednik przepisów zawartych później w art. 20 ust. 1 i 2 u.k.s.c. z 1967 r.,

a obecnie w art. 130³ § 1 i 2 k.p.c., natomiast art. 13 tej ustawy stanowił odpowiednik art. 16 ust. 1 u.k.s.c. z 1967 r. oraz art. 130 § 1 i 2 k.p.c. Artykuł 41 ust. 1 pkt 2 p.k.s.s.c. z 1950 r. przewidywał, że pozew rozpoznawany w postępowaniu nakazowym lub upominawczym podlegał opłacie obniżonej o połowę. Zgodnie z przepisem szczególnym zawartym w art. 41 ust. 2 tej ustawy, jeżeli w postępowaniu nakazowym lub upominawczym na skutek zarzutów lub sprzeciwu miała nastąpić rozprawa, powód powinien być uiścić dodatkowo drugą połowę wpisu. Jeśli powód nie uzupełnił wpisu w terminie tygodniowym od dnia doręczenia mu wezwania, sąd umarzał postępowanie. Artykuł 41 ust. 3 p.k.s.s.c. z 1950 r. stanowił natomiast, że przepisy ust. 2 stosuje się odpowiednio w postępowaniu nakazowym i upominawczym w przypadku odmowy wydania nakazu i skierowania sprawy do zwykłego postępowania. Nieuzupełnienie opłaty od pozwu po stwierdzeniu braku podstaw do wydania nakazu zapłaty traktowano więc jako szczególną przyczynę uzasadniającą umorzenie postępowania.

Znowelizowany art. 505³⁷ § 1 k.p.c. - przewidujący umorzenie postępowania w przypadku nieuiszczenia przez powoda opłaty uzupełniającej od pozwu po stwierdzeniu braku podstaw do wydania nakazu zapłaty w elektronicznym postępowaniu upominawczym - nawiązuje do rozwiązania przewidzianego w przepisach ustawy z dnia 30 grudnia 1950 r. - Przepisy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych. Przyjęcie tego rozwiązania oznacza, że w elektronicznym postępowaniu upominawczym ustawodawca uznał, iż stwierdzenie braku podstaw do wydania nakazu zapłaty nie jest czynnością sądu ograniczoną do zbadania warunków formalnych i fiskalnych pozwu przed nadaniem mu biegu, zakłada ono bowiem, że pozew został skutecznie wniesiony i spowodował wszczęcie postępowania wykraczającego poza ocenę kwestii formalnych. Specyfika tej czynności polega na tym, że sąd dokonuje badania merytorycznego sprawy (istnienia podstaw do wydania nakazu zapłaty) przed doręczeniem odpisu pozwu pozwanemu, a stwierdzenie braku podstaw do wydania nakazu zapłaty aktualizuje obowiązek uiszczenia uzupełniającej opłaty od pozwu jako warunku dalszego kontynuowania postępowania. Istota czynności sądu polegającej na stwierdzeniu braku podstaw do wydania nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym jest taka sama, jak w przypadku stwierdzenia braku podstaw do wydania nakazu zapłaty

w elektronicznym postępowaniu upominawczym. Oznacza to, że art. 130 § 1 k.p.c. nie odnosi się do braku fiskalnego pozwu w razie stwierdzenia braku podstaw do wydania nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym, gdyż może on mieć zastosowanie do czasu, gdy w sprawie nie doszło do jej merytorycznego badania przez sąd.

W omawianym przypadku nie ma zastosowania art. 130³ § 1 k.p.c. Ustawodawca dostrzega, że także po etapie, który można nazwać dekretacją pozwu i nadaniu mu biegu przez przewodniczącego we właściwym trybie, w szczególności przez skierowanie sprawy do rozpoznania na odpowiednim posiedzeniu sądu, mogą powstać okoliczności uzasadniające zwrot pozwu, mimo podjęcia pewnych czynności przez sąd. Ich katalog zawiera art. 130³ § 1 k.p.c., zgodnie z którym art. 126¹, 126², 130 § 1 i 1¹ oraz art. 130² k.p.c. stosuje się odpowiednio, gdy przed wysłaniem odpisu pisma - w tym pozwu - innym stronom, powstał obowiązek uiszczenia albo uzupełnienia opłaty na skutek ustalenia przez sąd wyższej wartości przedmiotu sporu, cofnięcia zwolnienia od kosztów sądowych albo uchylenia kurateli. Przepis art. 130³ § 1 k.p.c. określa jednak zamknięty katalog czynności sądu uzasadniających zastosowanie tego przepisu, gdy mimo spełnienia przez pozew wszystkich warunków formalnych i fiskalnych i podjęcia wskazanych w tym przepisie czynności przez sąd możliwy jest nadal zwrot pozwu na podstawie art. 130 § 1 k.p.c. stosowanego jednak nie wprost, lecz odpowiednio. W przepisie tym nie wymieniono jednak sytuacji, w której sąd stwierdza brak podstaw do wydania nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym. Przeciwno zastosowaniu tego przepisu przemawia także to, że wymaga on wydania przez sąd jednego z wyszczególnionych w nim postanowień, które ponadto dotyczą kwestii formalnych. Tymczasem stwierdzenie braku podstaw do wydania nakazu zapłaty jest następstwem oceny sądu wykraczającej poza kwestie formalne i nie przybiera postaci orzeczenia sądu. Należy dodać, że podczas VI kadencji Sejmu wpłynął projekt poselski zmian ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (druk nr 112), w którym projektodawcy proponowali zmianę treści art. 130³ § 1 k.p.c. przez dodanie do okoliczności uzasadniających odpowiednie zastosowanie wskazanych w nim przepisów (w tym art. 130 § 1 k.p.c.) stwierdzenia o braku podstaw do wydania nakazu zapłaty. Projektowana zmiana nie została jednak przyjęta.

Wykładnia logiczno-językowa uzasadniałaby zastosowanie w rozważanej sytuacji sposobu usuwania braku fiskalnego pozwu przewidzianego w art. 130³ § 2 k.p.c. Należy jednak opowiedzieć się przeciwko zastosowaniu tego przepisu zarówno wprost, jak również przez analogię. Przewidziany w nim mechanizm umożliwia kontynuowanie postępowania po stwierdzeniu przez sąd braku podstaw do wydania nakazu zapłaty, mimo nieuiszczenia przez powoda opłaty uzupełniającej od pozwu w terminie tygodniowym po wezwaniu go o jej uiszczenie przez przewodniczącego. Tymczasem funkcją opłaty sądowej, oprócz elementu fiskalnego, jest ustanowienie bariery finansowej przeciwko pochopnemu i nieprzemyślanemu wytaczaniu powództw, w związku z czym rozpoznawanie sprawy cywilnej przed sądem powszechnym powinno być z założenia uwarunkowane wcześniejszym opłaceniem pisma inicjującego postępowanie w pełnej wysokości. Niższa opłata sądowa od pozwu w postępowaniu nakazowym, według zamiaru prawodawcy, ma natomiast stanowić zachętę dla inicjujących postępowanie sądowe, aby w sytuacji, w której zachodzą okoliczności uzasadniające wydanie nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym, strona powodowa składała w pozwie wniosek o rozpoznanie sprawy w postępowaniu nakazowym, co przyczynia się do szybszego rozpoznania sprawy. Te cele prawodawcy tracą na znaczeniu, gdy sąd stwierdza brak podstaw do wydania nakazu zapłaty.

Bardziej istotne jest jednak to, że zastosowanie przewidzianego w art. 130³ § 2 k.p.c. mechanizmu usuwania braku fiskalnego pozwu umożliwiłoby omijanie obowiązku uiszczenia pełnej opłaty od pozwu. Nawet strona świadoma, że nie zachodzą przesłanki umożliwiające wydanie nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym mogłaby wnieść pozew wraz z wnioskiem o wydanie nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym, uiszczając obniżoną opłatę, a następnie - bez ujemnych konsekwencji dla możliwości kontynuowania postępowania - zignorować wezwanie przewodniczącego do uiszczenia opłaty uzupełniającej od pozwu, gdyż art. 130³ § 2 k.p.c. - w odróżnieniu od jego wcześniejszego odpowiednika, tj. art. 20 ust. 2 u.k.s.c. z 1967 r. - nie zawiera rygoru egzekucji należnej opłaty w razie niewykonania obowiązku jej uiszczenia przez stronę zobowiązaną do opłacenia pisma procesowego. Konsekwencją zastosowania tego sposobu usuwania braku fiskalnego pozwu byłoby osłabienie funkcji, jakie pełni

opłata od pozwu, tj. zarówno fiskalnej, jak również stworzenia pewnej bariery finansowej przeciwko pochopnemu wnoszeniu powództw. W szerszej perspektywie jest to rozwiązanie prowadzące do nieuzasadnionego zróżnicowania podmiotów wnoszących powództwa i będących w tej samej sytuacji procesowej, zgodnie bowiem z art. 126² § 1 k.p.c., sąd nie mógłby rozpoznawać pozwów, od których nie została uiszczona pełna, należna opłata sądowa, co nie dotyczyłoby jednak osób ignorujących wezwanie na podstawie art. 130³ § 2 k.p.c. do uiszczenia opłaty uzupełniającej od pozwu po stwierdzeniu braku podstaw do wydania nakazu zapłaty. Uwzględniając więc występujący w takim przypadku konflikt wartości należy dać prymat zasadzie fiskalizmu oraz równości podmiotów domagających się ochrony prawnej, przed zasadą szybkości postępowania oraz prawa do sądu.

Przemawia za tym także wskazana wcześniej nowelizacja przepisów dotyczących elektronicznego postępowania uproszczonego, w którym wprowadzono przewidziany w art. 505³⁷ § 1 k.p.c. mechanizm usuwania braku fiskalnego pozwu po stwierdzeniu przez sąd braku podstaw do wydania nakazu zapłaty uzależniający możliwość kontynuowania postępowania od uiszczenia opłaty uzupełniającej od pozwu. Ze zmiany tej wynika wola prawodawcy uzależnienia możliwości kontynuowania postępowania po stwierdzeniu przez sąd braku podstaw do wydania nakazu zapłaty od uiszczenia przez powoda opłaty uzupełniającej od pozwu. Nie ma racjonalnych argumentów uzasadniających poszukiwanie odmiennego rozwiązania tej kwestii w niemal identycznej sytuacji procesowej, jaka powstaje w razie stwierdzenia przez sąd braku podstaw do wydania nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym.

Skoro żaden z analizowanych przepisów nie odnosi się do usuwania braku fiskalnego pozwu po stwierdzeniu braku podstaw do wydania nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym, to w tym zakresie istnieje luka prawna, którą należy wypełnić przez zastosowanie *analogiae legis*. Wobec odrzucenia możliwości zastosowania mechanizmu usuwania braku fiskalnego pozwu przewidzianego w art. 130³ § 2 k.p.c. w rachubę wchodzi zastosowanie przez analogię art. 505³⁷ § 1 k.p.c. albo art. 130 § 1 k.p.c. W związku z brakiem przepisu regulującego określoną sytuację procesową w postępowaniu odrębnym powinno poszukiwać się przepisu najbardziej odpowiedniego w przepisach ogólnych regulujących postępowanie

sądowe, a dopiero w razie jego braku sięgnąć do przepisu normującego podobną sytuację procesową w innych, zbliżonych konstrukcyjnie postępowaniach odrębnych. Uwzględniając to założenie należy przyjąć, że przez analogię powinien mieć zastosowanie art. 130 § 1 k.p.c., pozwalający najpełniej urzeczywistnić zasadę wyrażoną w art. 126² § 1 k.p.c., według której możliwość dalszego prowadzenia postępowania jest uzależniona od uiszczenia należnej z tego tytułu opłaty.

Należy mieć przy tym na względzie, że także art. 130³ § 1 k.p.c. odsyła do odpowiedniego zastosowania art. 130 § 1 k.p.c., gdy pozew przeszedł pozytywnie etap badania braków formalnych i fiskalnych pozwu przez przewodniczącego, a następnie, przed doręczeniem odpisu pozwu pozwanemu, sąd wydał jedno ze wskazanych w tym przepisie postanowień, których skutkiem jest konieczność uiszczenia opłaty uzupełniającej od pozwu. Przepis ten dotyczy więc podobnych sytuacji procesowych do tej, która jest następstwem stwierdzenia braku podstaw do wydania nakazu zapłaty. Zastosowanie mechanizmu usuwania braku fiskalnego pozwu unormowanego w art. 130 § 1 k.p.c. nie koliduje z przepisami regulującymi przebieg postępowania nakazowego, a w szczególności z art. 486 § 1 i 2 k.p.c., które należy interpretować z uwzględnieniem tego, że przed skierowaniem sprawy przez przewodniczącego na rozprawę lub posiedzenie niejawne konieczne jest wcześniejsze wezwanie do uiszczenia uzupełniającej opłaty od pozwu i jej uiszczenie przez powoda. Zastosowanie art. 130 § 1 k.p.c. pozwala też na urzeczywistnienie zasady dyspozycyjności, jeżeli powód po stwierdzeniu braku podstaw do wydania nakazu zapłaty nie jest zainteresowany kontynuowaniem postępowania.

Przeciwko zastosowaniu przez analogię art. 505³⁷ § 1 k.p.c. przemawia natomiast skutek, jaki wywołuje umorzenie postępowania w odniesieniu do uiszczonej części opłaty od pozwu. W takim przypadku brak podstawy do zwrotu uiszczonej części opłaty od pozwu, tymczasem, zgodnie z art. 79 ust. 1 pkt 1a u.k.s.c., w razie zwrotu pozwu sąd z urzędu zwraca stronie powodowej uiszczoną opłatę od pozwu. Skutek w postaci utraty prawa do zwrotu uiszczonej części opłaty od pozwu, będący konsekwencją umorzenia postępowania z powodu nieuiszczenia przez powoda pozostałej części opłaty po stwierdzeniu przez sąd braku podstaw do wydania nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym, powinien być wprost wyrażony przez ustawodawcę. Należy też uwzględnić, że przy okazji wielokrotnych nowelizacji

przepisów kodeksu postępowania cywilnego prawodawca mógł przyjąć sposób usuwania braku fiskalnego pozwu przewidziany w art. 505³⁷ § 1 k.p.c. także w postępowaniu nakazowym. Skoro tego nie uczynił, to rozwiązania analizowanego zagadnienia prawnego należy poszukiwać w przepisach obowiązujących przed zmianą art. 505³⁷ § 1 k.p.c. dokonaną ustawą z dnia 10 maja 2013 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego.

Przyjęcie, że w omawianej sytuacji procesowej ma zastosowanie art. 130 § 1 k.p.c. stosowany przez analogię, wyłącza możliwość zastosowania art. 130² § 1 k.p.c., gdy sąd stwierdził brak podstaw do wydania nakazu zapłaty mimo zawartego w pozwie wniosku o jego wydanie wniesionym przez adwokata, radcę prawnego lub rzecznika patentowego. Odwołując się do uzasadnienia uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego, zasady prawnej z dnia 15 czerwca 2010 r., II UZP 4/10 (OSNP 2011, nr 3-4, poz. 38), należy przyjąć, że także w takim przypadku przewodniczący powinien wezwać w terminie tygodniowym pod rygorem zwrotu pozwu, na podstawie art. 130 § 1 k.p.c. stosowanego przez analogię, zawodowych pełnomocników procesowych reprezentujących powoda do uiszczenia brakującej części opłaty od pozwu.

Z tych względów Sąd Najwyższy podjął uchwałę, jak na wstępie.

jw

kc